

1943, september 23. Ženeva. — Depeša vyslanca dr. J. Kopeckého čs. ministerstvu zahraničia v Londýne s vyhlásením tzv. výkonného výboru slovenskej sociálnej demokracie z 23. 7. 1943, ktoré sa plne solidarizuje s memorandom z 10. 2. 1943 a s politikou prezidenta Beneša a čs. vlády v slovenskej otázke a odmieta činnosť dr. V. Šrobára.

Tajné.

Pro p. prezidenta Beneše od posla ze Slovenska, k mé XXXI.¹

„Členovia revolučného výkonného výboru Slovenskej soc. dem. strany na Slovensku² uzniesli sa na ich zasadnutí dňa 23. júla na tomto prehlásení.

¹ Takto označoval dr. J. Kopecký zprávy odosielané do Londýna cez „majora Karla“.

Íšlo pravdepodobne o nasledujúcu zprávu, ktorú poznáme v podobe záznamu „zprávy z domova“, urobeného 20. 9. 1943 v londýnskej prezidentskej kancelárii: „Zasielame Vám prejav rev. výkonného výboru soc. dem. strany na Slovensku z 23. júna 1943, adresovaný pánu prezidentovi republiky a jeho vláde:

Na základe Vašej zprávy zišli sa zástupcovia rev. výkonného výboru soc. dem. strany na Slovensku (Pisár a Hrdina) dňa 17. augusta 1943 na poradu so zástupcami komunistickej strany na Slovensku. Na tejto porade sa pretriasala vec memoranda z 10. februára 1943 a [jednalo sa] o podmienkach spoločného postupu a vzájomnej spolupráci v odboji za obnovenie ČSR. Na tejto porade zástupca komunistickej strany na Slovensku prejavil zásadný súhlas s uvedeným memorandom s tým, že s ním súhlasí hlavne preto, aby sa aj týmto spôsobom podporila pozícia československej vlády a prezidenta Beneša na medzinárodnom fóre. Súhlasil, aby sme toto stanovisko komunistickej strany aj Vám oznámili.

Pri debate vzniklej o memorande navrhol, aby sa v najbližšej dobe zišli aj zástupcovia iných československých strán bez ľudákov a národniarov, ďalej vedeckí pracovníci z rôznych oborov verejnosprávnych, kde by sa dohodli v rámci memoranda, ale na širšom základe, o úprave vecí správno-hospodársko-personálnych Slovenska a budúcej ČSR. Tento elaborát by sa Vám potom obvyklou cestou poslal. Dajte nám v tejto veci súhlasnú zprávu, či v tej veci robíte nejaké kroky, alebo zamedzíte jej ďalší vývoj. Ak sa s vecou súhlasí, oznámte v rozhlase so slovami: „Ano, budúcnosť to vyžaduje“.

Pisár o spomenutom memorande dostal od Klasa uistenie, že s ním súhlasia aj zástupcovia agrárnej strany na Slovensku.

Oznámte nám v rozhlase, či sa veci zaslané dostali do určených rúk. Oznámenie nech zneje: „Áno, sme spokojní so Slovenskom“.

Prešovskému vzkazuje Pisár a Flora (Charita), že aby bol kľudný. Jeho manželka a deti sú zdravé. Staráme sa o nich. Finančne sú zabezpečené, avšak obchod je likvidovaný. V prípade vyšetrovania je vec zariadená už vopred tak, aby dobre dopadla. Manželka sa pomalu ukludňuje. Bola v Bratislave a nehrozí jej nebezpečenie, ani sfahovanie, ani vyšetrovanie.“ (AÚD KSS Bratislava, zbierka 140, fotokópia strojopisného záznamu.) V zázname však chýba „prejav rev. výkonného výboru“, o ktorom sa hovorí v úvode zprávy. Šlo pravdepodobne o dokument, ktorý sa v chronologickom prehľade korešpondencie Londýna s domovom (viď pozn. 2) označuje ako deklarácia výkonného výboru sociálnodemokratickej strany. Datovanie zasadnutia — 23. júna — je pravdepodobne chybné a správne patrí 23. júla, čo vyplýva z úvodu dokumentu čís. 25. Z uvádzaných pseudonymov nepoznáme, o koho išlo v prípade „Hrdinu“, „Klasa“ a „Prešovského“, ostatné sú známe: Pisár—Kapinaj, Flora—Viestová. (Prešovský je pravdepodobne V. Radakovič.)

² Doklady o existencii podobného reprezentatívneho ilegálneho orgánu slovenskej sociálnej demokracie sme nemali v rukách. Je veľmi pravdepodobné, že šlo o konšpiratívnu skupinku okolo J. Kapinaja. Kapinajova „zpravodajská“ činnosť mala v tomto ohľade veľmi neblahé dôsledky. V Londýne vznikali predstavy, že na Slovensku je rozsiahla podzemná sociálnodemokratická organizácia. V dokumente označenom ako „Memorandum o súčasnej situácii boje za osvobození republiky v českých zemích a na Slovensku“, ktorý vznikol v Londýne pravdepodobne na počiatku októbra 1943 a zhrňuje poznatky zo vzájomnej korešpondencie medzi Londýnom a domovom v prvých deviatich mesiacoch r. 1943 (tento dokument poznáme len vo fragmente uloženom v archíve ÚV KSC; je možné, že ide o preklad memoranda, ktoré odovzdal v októbri 1943 Beneš americkému veľvyslancovi Biddlovi) sa píše: „Skupina označovaná jako sociálně demokratická organizace. Má zdokonalený a téměř úplný organizační systém. Zdalo by se, že je to nej-

1. Memorandum československých vlastencov a bojovníkov Slovenska za oslobodenie Československa datované 10. februára t. r. a zaslané p. prezidentovi Benešovi a jeho vláde si plne osvojujeme a podpisujeme. Sme radi, že na tomto historickom dokumente pripojujeme sa svojimi podpismi k ostatným československým vlastencom na Slovensku.

2. Uznesenie Československej vlády v Londýne z dňa 30. júna t. r. prijali občania na Slovensku s veľkým nadšením. Nám dodalo sily, váhavých povzbudilo a ostatní čakajú na chvíľu, aby sa mohli pripojiť k všeobecnému hnutiu na Slovensku za oslobodenie Československej republiky. Fašistický režim Slovenska má mnoho práce, aby propagandou tlače i rozhlasu držal netrpezlivých občanov na uzde.

3. K odkazu ministrov B. L. Sl. a V.³, ktorý bol nám prečítaný, poznamenávame: Vlastenci z bývalých politických strán, ako i ostatní stojaci mimo strany si vymenujú názory, ale hlavne spolupracujú spolu tak, aby ste Vy boli spokojní. Doporučujeme Vám však, označte skupine okolo osôb Flora, Gringo, písané Kir⁴, činiteľov politických strán, ktorí by prichádzali v úvahu ako ich zástupcovia. Nechceme samovoľne vyberať ľudí, ktorí by mali na starosti vážne otázky. Všetky Vy tiež osoby nepoznáte, splnomocnite vyše uvedenú skupinu, aby vhodné osoby vyzvala k spolupráci i po stránke politickej. Toto opatrenie by malo potom aj ráz oficiálny. Vytvoril by sa sbor pracovníkov, ktorý by až do príchodu riadnej československej vlády prevzal zodpovednosť za vývoj vecí v revolučných dňoch na Slovensku. V sbore by bol aj zástupca vojska a četníctva i polície. Zo svojej strany si však vyhradzuje právomoc i označenie nevhodnej osoby negatívneho stanoviska.⁵ Boli by sme radi, keby to boli výlučne ľudia, ktorí nielenže neporušili prísahu vernosti k Československej republike, ale sa aj priamo zúčastnili hneď po rozvrate práce na oslobodení Československa. Nemožno pritom obísť osobnosti, ktoré stoja mimo politické strany. Všetci ostatní, i keď mali voľakedy zvučné mená, nepatria medzi reprezentantov československých vlastencov. Oznamujeme, že odmietame dať sa do stykov s ľudákmi a národníkmi, obe politické strany sa doplňovali horlivo v rozbíjaní Československa. V tejto veci nepoznáme kompromisu.

4. S poľutovaním bereme na vedomie rozvratnú činnosť Hodžovu v Amerike. K tomu dodávame, že ako demokrati sme nikdy k jeho ceste nemali dôveru a je nám sympatické, že československá vláda sa vráti domov bez neho. Plne sa staviame za prácu Dr. Beneša a jeho vlády. Beneš je našim programom. Želáme si, aby všetci slovenskí i českí ministri vlády v Londýne podporovali jeho snahu a prácu za oslobodenie Československa. V duchu memoranda československých vlastencov z 10. februára t. r.

5. Slávnostne prehlasujeme, že neuznávame žiadne ujednanie a prejavy Slovákov a slovenských emigrantov v zahraničí, ktoré by sa protivili vôli a intenciám prezidenta Dr. Beneša a vlády v Londýne. Toto stanovisko platí i pre amerických Slovákov. Im odkazujeme, že bolo by od nás, Slovákov žijúcich na Slovensku, neaktívne, nerozumné, keby my tu na Slovensku sme chceli s americkými Slovákami dohodu, ktorou by sa mal upravovať štátoprávny pomer amerických Slovákov

mocnejší a neaktívnejší organizace podzemního hnutí. Její politický program je souhlasný s memorandem z 10. února 1943, které bylo zasláno do Londýna. Styk s československými oficiálními kruhy v Londýně je častý a pravidelný. Opírá se především o organizaci sociálně demokratické strany, ale pracují v ní také členové jiných stran (českoslovensští socialisté a katolíci) nebo jednotlivci, nepříslušející k žádné straně a neomezují se na úzkou stranickou základnu."

V chronologickom prehľade korešpondencie, ktorý je súčasťou fragmentu tohto memoranda, sa uvádza, že 15. 9. 1943 došla do Londýna deklarácia výkonného výboru sociálnodemokratickej strany a zpráva o dohode, ktorá sa týka spolupráce s komunistami, a 24. 9. 1943 rezolúcia revolučného výboru slovenskej sociálnodemokratickej strany.

³ Podľa „memoranda“ citovaného v pozn. 2 šlo o spoločnú programovú platformu slovenských členov vlády, ministrov Bečku, Lichnera, Slávika a Viesta, zaslanú 11. 5. 1943 všetkým odbojovým skupinám na Slovensku. Dokument sme nemali k dispozícii.

⁴ Kryptoným „písané Kir“ sa nepodarilo dešifrovať.

⁵ Veta je v origináli štylisticky chybná.

k vláde Spojených štátov. Celý svet by to považoval za výplod chorého mozgu. I opačne to platí. My tu vieme, čo nám vyhovuje, a hlavne, čo nám hrozí, ako sa nezakácime v úzku spoluprácu s bratmi Čechmi v rámci Československa. Prehlasujeme preto, že slovenský ľud sa v dnešnom svojom položení zachráni len v tesnom spojení s bratmi Čechmi v rámci nedeliteľnej Československej republiky. Každé iné spojenie, každá iná štátna forma znamenala by pre Slovákov zánik a pre slovenský pracujúci ľud porobu, otroctvo a večnú biedu. Prehlasujeme slávnostne celému svetu, že jedine my, ktorí stojíme nezištne v službách národa, pravdy, rovnosti a slobody, máme právo vysloviť svoje želanie a toto svoje želanie sme neodvolateľne vyslovili v memorande z 10. februára t. r.

Každému inému toto právo upierame.

6. Niektorí bývalí politikovia na Slovensku, ktorí sa horlivo zapojili do fašistického režimu na Slovensku, cítia sa byť dnes v dôsledku vládneho vyhlásenia z 30. júna pod vlivom udalostí oprávnení prebrať svoje bývalé funkcie pred 6. októbrom. Dôverne oznamujú, že majú spojenie s Vami a vlivom toho dôverného sdelenia získavajú lokajov a titulu právo hrať vedúcu rolu v revolučných dňoch. Sme toho názoru, že čestné miesta vo vedení patrí len čestným československým občanom. Len spravodlivý postup pri konsolidovaní pomerov v slobodnej Československej republike uvedie občianstvo do súladu s verejnou a štátnou správou.

7. Posledný prejav ministra Lichnera, v ktorom vyhlásil, že o svojom pomere k Československu si rozhodne slovenský ľud sám, sa líšil od prejavov ostatných slovenských ministrov. Nechápeme prečo tento rozdiel. Takéto okaté diferencie Vašich prejavov využíva tunajšia vláda na dôkazy, že i medzi Vami v nazeraní na povojnové pomery na Slovensku sú spory. Terajší stav na Slovensku je nelegálny pokiaľ ide o mníchovskú a žilinskú dohodu. Slovenskí riadne zvolení zástupci slobodne odhlasovali ústavu Československa. Jedine táto zaväzuje Slovákov. V čom teda máme na Slovensku teraz rozhodovať?

8. Dozvedeli sme sa, že skupina v čele s Dr. Šrobárom formuluje akúsi prevratovú vládu. Odmietame ako nevecný a predčasný návrh. Taktiež bola vraj utvorená vláda na čele s Zaťkom, ktorý si vraj prizval Martina Mičuru a Kormana. (Posol podotýka, že tato zpráva je nesmyslná, varuje pred takovými správami. Kopecký.)

9. V záujme pokojného vývoja na Slovensku v prevratových dňoch je potrebné, aby aj Moskva komentovala priaznivo Vaše prehlásenie z 30. júna, aby terajšia dezorientácia komunistov na Slovensku nezapríčiniła nejednotnosť v nazeraní ich členov na štátoprávne pomery Československa. Istá frakcia komunistov sa totiž domnieva, že Slovensko bude v Československo včlenené ako celok federatívny. V tejto svojej snahe dostáva aj podporu zo Sovietskeho sväzu. Keby Moskva dala jasné prehlásenie, že jej záujmom je silné, nedeliteľné Československo predmníchovské s dosiaľ platnou ústavou, vedúci komunistov by potom aj podpísali memorandum z dňa 10. februára. Za výkonný výbor československej soc. dem. strany S. K. Pisár⁶ a členovia."

Potud text.

Major Karel dal pod mým číslom XXXI zpravu od soc. demokratů. Dopis vlastenců Tisovi měl čís. XXX.

Kopecký.

AMZV Praha. Depeše došlé, 1943, čís. 2220—2221 (Žen. 458 a 460). Záznam dešifrovaných došlých depeší (d. 24. 9. 1943). Strojopisný priepis.

⁶ Jedno z krycích mien J. Kapinaja.